

ERK

AFYONKARAHİSAR BELEDİYESİ Yayın No:12

175 671

**VII. AFYONKARAHİSAR
ARAŞTIRMALARI
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ**

18-20 Nisan 2005
AFYONKARAHİSAR

Türkiye İslamî Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	175671
Tas. No:	956.15 AF-1.A

ANKARA 2007

ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA TANZİMAT DÖNEMİNDE KARAHİSAR-I SAHİB'DE İHTİDA KONUSU ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Halide ASLAN*

Arapça bir kelime olan “ihtida” genelde bir yola girmek, hidayete ermek; özeldense İslâm dinini kabul etme anlamlarına gelmekte, dinini değiştirip Müslüman olan kişiye de “muhtedi” denmektedir.¹ İhtidanın tam karşıtı olan “irtidat” kelimesi, Dinler Tarihi’nde genel anlamda tüm dinlerde olan kopuş ve ayrılıkları ifade ederken, özel anlamda şer’î bir kavram olarak “İslâm’dan çıkıp dinsiz yaşamayı tercih etmek veya Müslümanlıktan başka bir dine giderek İslâm dinini reddetmek” anlamında kullanılmıştır.² Bizde İslâm’a giriş ve çıkış farklı kelimelerle ifade edilirken, din değiştirme olayı Batı dillerinde “conversion” kelimesi ile karşılır, din değiştiren kimseye de “convert” denilir. “Conversion” kelimesi geniş bir alanı içine alıp, mensubu bulunduğu dinin kendisine yüklediği mükellefiyetleri yerine getiremeyen/getirmeyen bir kimsenin dine yaklaşması, kendisini inançsız olarak niteleyen kişinin kendi toplumunun dinî kurallarını kabul edip dindar hale gelmesi veya bir dini reddederek başka bir dine inanmasını ifade eder.³

Kelimenin terminolojisine kısaca değindikten sonra, İslâm hukuk kurallarına tâbi olan Osmanlı İmparatorluğu’ndaki işleyişi anlamak için İslâm hukukunun konuya bakışına geçilebilir. İslâm, din değiştirmeden ziyade ihtidaya “Dinde zorlama yoktur...”⁴ ayetine uygun baksa da, Mü’minlere insanları İslâm’a çağırımları konusunda öğütlerde bulunur.⁵ Fakat sistemli bir

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslâm Tarihi Anabilim Dalı.

¹ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1993, c. II, s. 607.

² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmîyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul, tarihsiz, s. 5.

³ Ali Köse, “İhtida”, *DİA*, c. XXI, s. 554; Hıristiyanlık ve Yahudilik’te dinî terim olarak “apostasy” kelimesi de kullanılabilir, bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Osman Kurt, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslâm’da İrtidat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2000.

⁴ Bakara, 256.

⁵ Nahl, 125.

misyonerlikten de söz edilemez. İslâm hukukunda Gayr-i Müslimler zimmet akdiyle, bazı yükümlülüklerle devletin vatandaşı sayılmışlar, Müslüman vatandaşlardan can-mal-ırzlarının korunması noktasında hiçbir zaman ayrılmamışlardır.⁶

Dinlerle kültürlerin birbirlerini etkiledikleri/etkilendikleri muhakkaktır. Bu Türkler için de geçerlidir. Türklerin İslâmiyet'le tanışması, İslâmiyet'in üç kanalla Orta Asya'ya girmesiyle olmuştur. Bunlar; askerî kanal, ticaret ve sufi kanallardır.⁷ Türklerin İslâmiyet'i kabul etme süreç ve sebepleri üzerine pek çok şey yazılmıştır. Bütün bu yazı ve tartışmalar tebliğimizin sınırlarını aşacağından ayrıca değinme imkânı bulamıyoruz. Fakat şunu da ifade etmeliyiz ki, Türkler İslâmiyet'i kabul edip, yukarıda da söylediğimiz gibi; Türk olarak yorumlamışlardır. Bu yorum da en alttaki halk tabakasından en üst düzey devlet görevlisine kadar herkeste aynı ifadesini bulmuştur. Doğu ve Batı Roma imparatorlukları gibi Osmanlılar da kozmopolit bir yapıya sahipti ve başından itibaren çok sayıda farklı unsur bir arada yaşamıştı. Çok milletli (mozaik görünümlü) bu yapı; 1789'dan sonra, Avrupa'da yayılan milliyetçilik akımları, Osmanlı'nın içinde bulunduğu durum (gerileme sürecine girmesi) ve daha pek çok siyasî, sosyal ve ekonomik nedenlerle bir hareketliliğe geçti. Azınlıkların millî devlet olma yönündeki tehlikeli isteklerine karşı, reformlarla önlem almak amaçlandı. Bazılarına göre III. Selim'le, bazılarına göre ise II. Mahmud'la başlayan bu reform sürecinde yenileşme hareketleri, Abdülmecid dönemi ve Tanzimat'ın ilanından sonra da 1856 Islahat Fermanı'yla devam etmiş, müteâkiben 1876'da I. ve 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı gerçekleşmiştir.

Tanzimat Fermanı'nın ilerleme çabaları açısından özel bir yeri vardı. Hem ilkler açısından hem de düzenlemeler açısından. Bu fermanla devletin zayıflama nedenleri ciddi anlamda tartışılmaya başlanmış, şer'î kanunlara riayetsizliğin üzerinde fazlaca durularak, yeni kanunlarla Müslüman olmayanların can, mal, ırz ve konut dokunulmazlıklarının sağlanacağı belirtilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, vatandaşlarının din farkı gözetmeksizin, kişi hak ve hürriyetleri ile ceza ve vergi hukuku konusunda eşitliğinden pozitif hukuk alanında bahsetmiştir.⁸ 1856 Islahat Fermanı ise sadece zimmîlerin hukukî statülerinde dinî ve sosyal yaşamlarında değişiklik yapan düzenlemeler içermektedir. Yalnız şu farkla ki artık Kur'ân-ı Kerîm'e atıf yapılmıyordu. Zira İslâm Hukuku'nun zimmîlere bakış açısı değiştirilmişti. Onları vatandaş haline getiren haklar üzerinde durulurken "millet"lerin sahip oldukları yetkiler de teyit edilip vurgulanmaktaydı.⁹

⁶ Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayr-i Müslimler*, Ankara, 2000, s. 1-24.

⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslâm (Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri)*, İstanbul, 2003, s. 31-32.

⁸ Gülnihal Bozkurt, *Alman ve İngiliz Belgelerinin ve Siyasî gelişmelerin Işığında Gayri Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, Ankara, 1996, s. 42-44.

⁹ A.g.e., s. 55.

Genel olarak din değiştirme ve ihtidadan kısaca bahsettikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda ihtidaya geçebiliriz. Osmanlı'ların konuya bakışını en iyi yansıtan veri/belge grubu hiç şüphesiz Osmanlı Arşividir. Son yıllarda açılan tasniflerin sayısındaki artış, elektronik ortamdan daha fazla yararlanma imkanı bu veri grubuna dikkatleri artırmıştır. Konunun şer'iyye Sicilleri'ne de yansıdığı muhakkaktır. Fakat Tanzimat dönemi söz konusu olduğunda daha fazla, tatmin edici ve çok açılı bilgiyi biz arşiv belgelerinden elde ediyoruz diyebiliriz. Zira Tanzimat dönemine ait bakmış olduğumuz (pilot mahkeme seçerek ve usûlüne uygun Türkçe'ye çevrilmiş olanlar üzerinde) şer'iyye Sicilleri'ne konu çok az yansıyıp sadece ihtida i'lâmı şeklinde görülmüştür. Oysa uzun süren çalışmalar sonucu arşiv belgelerinde konunun pek çok yönüyle ilgili çok sayıda belge tespit edilip incelenmeye çalışılmıştır.

İhtida ile ilgili belgelerde yer alıp en çok dikkat çeken noktalar; muhtedinin zorla Müslüman olup olmadığı ve konunun meclislerde görüşülüp görüşülmediği, Kadı'nın yanında Gayr-i Müslim temsilcileri ile muhtedi yakınları ve şahitlerin hazır bulunup bulunmadıklarıdır. İhtida edecek şahsın ikrarı burada tekrar ettirilip Kelime-i şehâdet telkin edilmiştir. Bu konuya gösterilen özen, muhtedinin çocuk yaşta olduğu durumlarda daha fazla titizlik kazanmıştır. Ayrıca belgelerde muhtedinin ismini değiştirdiğinden, erkeklerin sünnet olduğundan, ihtidadan sonra yaşadıkları süreçten de söz edilmektedir. Ayrıca bu dönemde ihtida kadar çok olmasa da irtidada da rastlamaktayız. Özellikle ihtida ederek, İslâm'a girip, sonra da tekrar eski dinlerine dönmek isteyenlerin sayısı belgelere yansıdığı ölçüde hiç de az değildir. İslâm Hukuku'nda Müslüman olan birinin din değiştirme hürriyeti yoktur, bu konuya siyasi bir başkaldırı şeklinde bakılmıştır. Bununla birlikte mürtede verilen ölüm cezası ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan bir hüküm yer almaz.¹⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nda da İslâm hukukuna uyularak mürtede ölüm cezası öngörülmüştür. Yalnız bu konuda, belgelerden, Osmanlı idaresinin bu hükmü pratikte uygulamayıp, bu tür davaların halledilmesi için(gizlice) Bâb-ı Âf'ye gönderilmelerini emrettiği görülmektedir.¹¹

İhtida ve irtidat söz konusu olduğunda ilk soru nedenleri olmuştur. Din değiştirme olgusu için genelde řu sebepler zikredilir: "inanılan dinin tatmin edici görülmeyişi, bu dini benimseyenlerin ve din adamlarının olumsuz tutumları, bilgi ve hayat tecrübesinin ilerlemesi, başka dine bağlı kişilerin olumlu davranışları ve hayatını böyle bir toplum veya çevrede sürdürme isteği, başka bir dine bağlı kişi ile evlenme, maddî çıkar sağlama, dinî telkinlerden etkilenme ve çok etkiye maruz kalma vb."¹² Genelde bu faktörlerden söz edilirken, özelden Osmanlı söz konusu olduğunda; cizyeden kurtulmak, askerlikten kurtulmak, hâkim unsur içine dahil olmak, genel çoğunluk içinde farklı/zıt unsur olmamak,

¹⁰ Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 35-41.

¹¹ Bu konuda Gülnihal Bozkurt da bunlara paralel bilgiler vermektedir, bkz., a.g.e., s. 133.

¹² Hüseyin Peker, *Din Deęiřtirmede Psiko-Sosyolojik Etkiler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1979, s. 28-46.

devletin muhtedilere tepkisi ve desteği (maddî/manevî), İslâm'ın doğru din olduğuna kâni olma vb. gibi nedenler ileri sürülmüştür.¹³ Bunların hepsi her zaman geçerli olmuştur demek kadar, bunların hiçbirisi geçerli değildir demek de yanlıştır. Ama genelde insanların İslâm'ı niçin seçtikleri net/kesin ifadelerle belgelerde dillendirilmemiştir. Bundan dolayı bu söylenenler genel durumdan çıkarılmış sonuçlar olarak karşımızda durmaktadır. Nitekim Tanzimat dönemi ihtidalarında bu sebeplerin çok azının geçerli olabileceği düşünülmelidir. Bu yüzden bu dönem ihtidalarına başka açı ve ölçeklerden bakılması ve bu yönde bazı söylem denemeleri yapılması daha uygun olur kanaatini taşımaktayız.

İşte bu hassas konuyu, Tanzimat dönemi gibi böylesi özel bir zaman diliminde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yine önemli ve özellikli vilayetlerinden biri olan, öteden beri çok çeşitli milletlere ev sahipliği yapmış Afyon Karahisar (Karahisar-ı Sahib) ilinde yaşanmış elimizde bulunan ilki 1264/1844, sonuncusu ise 1274/1854 tarihli dört belge ile örneklendirmeye çalışalım istedik.

Bilindiği gibi Afyon'da Müslümanlarla beraber İranlılar, Ermeni, Rum, Kıptî gibi çeşitli etnik kökenlere sahip toplulukların yaşadığı, diğer kaynakların yanı sıra Şer'iyye Sicillerinde de ifadesini bulmaktadır.¹⁴ XIX. yüzyılda Afyondaki Gayr-i Müslim nüfusun büyük çoğunluğunu Ermeniler oluşturmaktadırlar. Yahudi cemaati XV. yüzyıldan itibaren yoğun olarak gelmişlerdir. Hatta onlara has bir mahalleden de söz edilmektedir. Bu mahallede 1528'de 15 hane, 1572'de ise 44 hane bulunduğu ifade edilir. Klasik bir hesaplama yöntemiyle her hanede beş kişi olduğu varsayılırsa 1528'de 75, 1572'de ise 220 Yahudi'den bahsedilebilir. Fakat sonraki yüzyıllarda bu sayı çok azalmıştır. Ermeniler ise XVI. yüzyıldan beri şehirdeki Gayr-i Müslim nüfus içerisinde en kalabalık grubu teşkil etmişlerdir. Yaklaşık olarak bu 1528'de 395, 1572'de 750 Ermeni anlamına gelmekte idi. XVII. ve XVIII. yüzyıllara ait veri yoktur fakat Ermenilerin şehirde hala yoğun oldukları Müslümanlarla münasebetlerinden anlaşılmaktadır. XIX. yüzyıla gelindiğinde daha sağlıklı verilere sahibiz. 1831'de yapılan ilk nüfus sayımına göre Afyon'da 1080 Gayr-i Müslim erkek nüfus bulunmakta idi, kabaca bu sayıyı iki ile çarparsak yaklaşık olarak 2200 kişiden bahsetmiş oluruz. XIX. yüzyıl sânamelerine göre 1872'de yaklaşık 46000 Müslümana karşılık 3800 Gayr-i Müslim, 1896'da 43665 Müslümana karşılık 2942 Ermeni nüfusu bulunmakta idi. 1906'ya gelindiğinde ise 89128 Müslüman varken 6271 Ermeni, 77 Rum, Katolik, Protestan ve Yahudi bulunmaktadır.¹⁵

Şimdi Karahisar-ı Sahib'de Tanzimat döneminde meydana gelen ihtidalarla ilgili belgeleri değerlendirebiliriz. Kronolojik sıraya dikkat

¹³ Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*, Ankara, 1994.

¹⁴ Naci Şahin, *Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın Sonlarında (1875-1900) Karahisar-ı Sahib Sancağı, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2002, s. 214; Özer Küpeli, "Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarına Doğru Afyonkarahisar'da Gayrimüslimler (1844-1848)", *VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu (10-11 Ekim 2002 Afyon)*, Ankara, 2003, s. 569-580.

¹⁵ Özer Küpeli, a.g.m., s. 570-572.

ettiğimizde elimizdeki belgelerden ilki, Meclis-i Vâlâ tasnifi 29/24 no ve 7 Zilkade 1264/5 Ekim 1848 tarihli belge olup, Karahisar-ı Sahib sakinlerinden, Ermeni milletinden bir papazın oğlu Acı Kivork'un kardeşinin oğlu Kirkor'un ihtidasıyla ilgilidir¹⁶. Belgelerden anlaşıldığına göre bu ihtida ile ilgili şu işlemler yapılmıştır. Kirkor 27 Şevval 1264/26 Eylül 1848 tarihinde Sandıklı Naib Vekili ve Müftüsü İbrahim Efendi'nin hazır bulunduğu Meclis-i Şer'e gelip; '*kendi dininin bâtul, İslâmiyet'in hak olduğunu anladığını ve kendisine iman telkîn edilmesini*' istediğini ifade etti. Bunun üzerine bu kabulün, herhangi bir taraftan baskı altında olup olmadığı araştırılıp sonuçta İslâmiyet'i kabul etmesinin '*tamamen kendi isteği ve hür iradesiyle*' olduğu ortaya çıktığından, Kelime-i Şehâdet telkin edildi. Kirkor söylenileni dili ile yerine getirdiği gibi kalbiyle de tasdik etti. Böylece usûlüne uygun olarak İslâm dinine girmiş oldu. Durum daha sonra Sandıklı Meclisi'nde görüşüldü ve İslâm'ı kabul sürecinin yukarıda ifade edildiği şekilde gerçekleştiği tespit edildi.

Kirkor'un ihtidasıyla ilgili belgeler devlet merkezine geldiğinde durum Meclis-i Vâlâ'da görüşüldü.¹⁷ Buradan da ihtida işleminin usûlüne uygun olarak, yani hiçbir aşamasında bir baskı ve zorlama söz konusu olmadan, kişinin tamamıyla kendi hür iradesiyle vermiş olduğu karar sonunda gerçekleşmiş olduğuna dair tespit tekrar ifade edildi. Bundan sonra Kirkor'un sünnet vb. konularda gerekli yardım, kolaylığın gösterilmesi ve maddî yönden desteklenmesi Sadaret'in 26 Zilkâde 1264/24 Ekim 1848 tarihli yazısıyla Karahisar-ı Sahib Muhassıllığı'na bildirilmiştir.

Tanzimat dönemi ihtida olaylarında yönetimin dikkat ettiği konuların başında muhtediye İslâm'a yönlendirme veya İslâm'ı seçme konusunda bir baskının olup olmadığı ve ayrıca çeşitli yönlerden destek olunmasına dikkat edilmesi gelmektedir.

Diğer belge yine Tanzimat döneminde zaman zaman karşılaştığımız ve çeşitli ihtilaflara konu oluşturan küçük yaştaki bir çocuğun ihtidasıyla ilgili 1265/1849 tarihli belgedir¹⁸. Buna göre Karahisar-ı Sahib merkezinde Karaman mahallesinde berber İbrahim'in yanında çıraklık yapmakta olan 8 yaşında bir Ermeni çocuğu herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın tamamen kendi isteğiyle İslâm dinini kabul etmiştir. Fakat bu tür ihtidalarda genellikle görüldüğü üzere¹⁹ annesinin itirazı ile karşılaşılmış, durum merkeze intikal etmiş burada da

¹⁶ BOA. MVL. , 29/24, fi 7 Zilkâde 1264.

¹⁷ BOA. A. MKT. 156/44, fi 26 Zilkâde sene 1264.

¹⁸ BOA. A.MKT. 238/18, sene 1265.

¹⁹ Tanzimat döneminde çocukların ihtidası ile ortaya çıkan ihtilaflı durumlara ait çok sayıda belge tespit edilmiştir, bunlardan bazıları; BOA. A.MKT. UM. 62/68 fi 7 Şaban 1267, BOA. A.MKT. MVL. 53/45 fi 13 Şaban 1268, BOA. HR. MKT. 56/40 fi 24 Rabiulahir 1269, BOA. A.MKT. NZD. 230/40 fi 4 Zilkade 1273, BAO. A.MKT. UM. 288/2 fi 27 Zilhicce 1273, BAO. A.MKT. UM. 325/3 fi 29 Muharrem 1275, BOA. A.MKT. UM. 338/76 fi 19 Cemaziyellevvel 1275. Konuyla ilgili Tanzimat dönemi öncesi ve sonrasında da aynı durum söz konusudur. Bkz. M. Zahit Yıldırım, *Karahisar-ı Sâhib Sancağı'nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı(1720-1750)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, s. 214; Turan Akkoyun, *Ömer Fevzi Atabek ve Afyon Vilayeti Tarihçesi*, Afyon, 1997, s. 238-239.

etrafıca görüşülmesi için çocuk bir adamla beraber Dersaadet'e gelmiş ve tekrar sorgulanmıştır. Çocuk hiçbir taraftan zorlama olmadığını yinelemiş ve Kelime-i Şehâdeti söyleyerek Müslüman olmuştur. Yine kendi isteğiyle ismi Ali Rıza olmuş ve sünnet edilmiştir. Konuyla ilgili 17 Cemaziyelevvel 1265/10 Nisan 1849 tarihli mazbatanın Karahisar-ı Sahib Meclisi'ne ulaştığı ifade edilmektedir. Bu yazıda ise, çocuğun ustası İbrahim'in yanında kalmasına izin verilmesi konusunda durum arz edilmektedir

Diğerlerine göre daha ileri bir tarih olan 1274/1858 yılına ait son belgemiz, Ermeni Patriği tarafından yazılmış ve yine bir çocuğun ihtidası ile ilgili oldukça enteresan bir belgedir. Patrik yazısında, Ermeni milletinden iken Müslüman olmak isteyen Karahisar'lı Minas'ın emaneten tutulduğunu ifade etmektedir. Devamında ise, çocuğun etrafından tahrik ve teşvik gördüğüne dair tespitleri akrabalarının haber verdiğini iddia etmektedir. Durum Meclis'e intikal ettiği halde, bir değişiklik olmadığını belirttikten sonra çocuğun Patrikhaneye gönderilmesini istemektedir.²⁰ Konunun nasıl sonuçlandığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Ama büyük ihtimalle bir önceki belgedeki süreç izlenmiş olsa gerektir.

Görüldüğü üzere çocuğun ihtidası konusu üzerinde fazlasıyla durulmuş, durum Dersaadet'e intikal edip, orada oluşturulan meclis tarafından tekrar tahkik edilmiştir. Bu döneme ait sorguladığımız belgelerin çoğuna konu bu yönüyle aynı şekilde yansımıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi İslâm'ı seçme sebepleri üzerinde fazla durulmamış, ancak ilk iki belgede olduğu gibi bazılarında Allah'ın hidayetiyle İslâm'ı seçtiklerini ifade etmişlerdir. İhtidanın Afyon örneğinde olduğu gibi, hangi etnik gruplardan olduğu da ayrı bir önem arz etmektedir. Burada Ermenilerin dışındaki gruplarda ihtida olmamıştır demek yetkisine sahip değiliz fakat tespit ettiğimiz belgelerin tamamında Ermenilerin ihtida etmiş olmaları da dikkatten kaçmamalıdır düşüncesindeyiz. Bunda Gayr-i Müslim nüfusun büyük çoğunluğunu Ermenilerin oluşturmasının etkisi olsa gerektir. Tüm bu ve hâlâ belirsizliğini korumakta olan sorular araştırılmayı beklemektedirler.

²⁰ BOA. A.DVN. 130/33, fi 4 Şaban sene 1274.

EK I :

BOA. MVL. 29/24, lef 2, fî 7 Zilkâde sene 1264/ 5 Ekim 1848.

بن وارش ملتندن اولوب برای تجارت حید قلی قنجا منده بونان اوجی بوزنگلند قند مننه اولغی کورکور ریشو ما شوال شریفینت کورس بیجی بونان منن کلوب
 خدمت ایتدیگیم دینک باطن و دین محمدی نکت حق اولدیغی نهم ایلیم کجا ایمان تعلق و بیکده کند ویه سوال اولوب بر طرفدن نتیجه اولوب ایتدی
 یله ایتدی ر بایق و توشیق حضرت سبحانی اولدیغی ظاهر و نمایان اولدو که سبب نجا تمز اولان کله طبیعه مبارکه تعلق اولدو که شوقله اقرار ایتدی تعبدی انان
 ن الاسلام شرف اسلام ایلر مشرف اولدیغی علم و جادو حقیقت حیندا ملکات المعانی حقه رعایا بیدریه اعلیٰ اولدی بایق امر حضرت سن ل ل الامر کور حور رخ الیوم
 فی سنه اربع و ستین و مائین و الف
 العصر الیوم الیوم
 الیوم الیوم

EK II :

BOA. MVL. 29/24, lef 2, fî 7 Zilkâde sene 1264/ 5 Ekim 1848.

Ma'rûz-ı dâîleridir ki

Karahisar-ı Sâhib mütemekkinlerinden ve Ermeni milletinden olup berâ-yı ticaret Sandıklı kazasında bulunan Acı Kivork'un karındaşı oğlu Kirkor iş bu mâh-ı Şevval-i şerîfin yirmi yedinci yevm-i sâlis Meclis-i Şer'a gelip şöyle takrir-i kelâm eder ki hizmet ettiğim dinin bâtil ve Din-i Muhammedî'nin hak olduğunu fehm eyledim bana iman telkin buyurun dedikde kendüye suâl olunup bir taraftan rencide olmayup ancak hüsn-i rızası ve fi'l-i ihtiyârıyla bihidâyet-i Rabbânî ve tevfiq-i hazret-i Sübhânî olduğu zâhir ve nümâyân oldukda sebeb-i necâtımız olan kelime-i tayibe-i mübâreke telkîn olundukda şevkle ikrâr-ı bi'l-lisân ve tasdik-i bi'l-cenân kırâet edip el-hamdü lillâh-i alâ dini'l-İslâm şeref-i İslâm ile müşerref olduğu alâ vechi's-sihhat hasbünallahî'l-meliki'l-müteâl huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men lehül-emrindir hurrîre fi'l-yevmi's-sâdis min şehr-i Zi'l-kâdeti's-şerife sene erbea ve sittîn ve mieteyn ve elf.